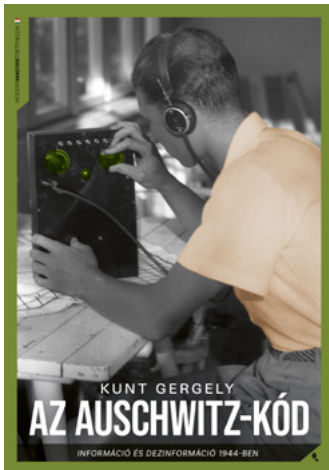

Információhiány az információs káoszban

Kunt Gergely *Az Auschwitz-kód* című könyvéről

Bajomi-Lázár Péter

Budapesti Gazdaságtudományi Egyetem

Kunt Gergely könyve a magyar történelem legsötétebb korszakának médiáját vizsgálja. Azt kutatja, milyen információk jutottak el 1944-ben a magyar lakossághoz a BBC magyar és német nyelvű adásaiból, miként reagáltak ezekre a magyar sajtó, és mit szűrhetett le a hazai felhasználó az így közvetített, egyszerre hiányos és kaotikus információkból. Hogyan keretezte ugyanazokat a történeteket az angol és a magyar média? Miként vált például a sárga csillag viselése az egyik oldalon a becsület, a másik oldalon a szégyen szimbólumává? Tudhatott-e a magyarországi hírfogyasztó a gázkamrák működéséről – és ha igen, elhitte-e a róluk szóló híreket? A szerző korabeli rádióadások, újságcikkek és naplóbejegyzések tartalomelemzésével rekonstruálja a korszak médiaüzeneteit és azok befogadását.

Az Auschwitz-kód részletesen tárgyalja a korszak információs hadviselésének kontextusát is: fontos adalékokkal szolgál a második világháború Magyarországnak médiapolitikájáról és sajtótörténetéről. Megmutatja a különböző újságírói kultúrák jellemzőit is, szembeállítva az angol média tárgyilagos híreit a magyar sajtó elfogult tudósításaival.

Kunt könyve emellett komparatív propagandatörténeti értekezésként is olvasható, amennyiben azt is illusztrálja, hogy a propaganda módszerei és üzenetei az általános vonások mellett számos nemzeti sajátosságot is mutatnak. A kötet pontosan rekonstruálja az angol „propaganda” és a magyar ellenpropaganda jellemző vonásait; különösen érdekes az, amit a korabeli magyar sajtóról ír. Eszerint az 1944-es magyar propaganda sajátja egyebek mellett a valóság eltagadása („...mi egyetlen zsidót sem kínoztunk és főleg nem égettünk el százazreket gázkamrákban” – írta például Vajta Ferenc újságíró *Az Ország* című lapban, lásd 103. o.), a felelősségelhárítás („Akiket pedig deportálnak, azoknak elgázosítását a németek végzik; súlyos hiba ezeket a magyarok terhére felróni” – Rajniss Ferenc újságíró az *Esti Újságban*, lásd 164. o.), a következtetlenség (a „zsidókat” egyszerre ábrázolják kapitalistákként és bolsevikokként), továbbá az események barát/ellenség-kontextusban való tárgyalása, a közönséges hazugság, a gyakori ismétlés, a kettős mérce, az ellenség demonizálása, a szerző homályban hagyása, az agresszorok áldozatként és az áldozatok agresszorként való keretezése, az áldozatok dehumanizálása, a magyarellen es zsidó világ-összeesküvés emlegetése, a feltételezett normalitásra hivatkozás, a magyar különlegességtudat, a magyar kormány és az ország népességének egybemosása, a humanista gondolkodás kigúnyolása, az emberi jogok tagadása és az apokaliptikus történelemvízió.

A magyar ellenpropaganda emellett gyakran élt azzal az eszközzel is, hogy az angol rádióban elhangzott üzeneteket szándékosan félreértelmezte, majd „cáfolta”. A magyar kritikusokat hazaárulónak nevezte, a külföldi kritikusokat a magyar belügyekbe való beavatkozással vádolta. Általában hazugnak bélyegezte mindazokat, akik kimondták az igazságot, vagyis álhírvádakkal igyekezett hitelteleníteni a magyar politika bírálóit. Gyakran hivatkozott a zsidóságot érintő diszkriminatív intézkedések törvényességére is, hangsúlyozva, hogy Magyarország „mindig jogállam volt, és most is az” (névtelen szerző az *Ellenzék* című lapban, lásd 126. o.). A magyar ellenpropagandát emellett az önreflexió és az önkritika teljes hiánya jellemezte.

Az Auschwitz-kód a fennmaradt naplóbejegyzések alapján azt is rekonstruálja, miként értelmezték az angol rádió és a magyar sajtó információit a hazai – zsidóként számontartott, kikeresztelkedett vagy keresztény –

hallgatók. Kunt eredményei – összhangban a médiahatás-kutatások és a befogadásvizsgálatok fősodrával – azt mutatják, hogy a vizsgált (kispolgári, polgári, értelmiségi) felhasználók kritikusan, kétkedve követték az információs hadviselés mindkét szembenálló felének híreit. Sokszor még azok is kétkedtek a BBC híreinek igazságtartalmában, akik egyébként a szövetségesek győzelmében reménykedtek, „hiszen a médiafogyasztó hajlamos azokat a híreket elfogadni igazként, amelyek illeszkednek tudáshorizontjába” (228. o.).

Jellemző volt az a magatartásforma is, amit Kunt „inverz értelmezésnek” nevez: politikai identitásának, társadalmi és kulturális háttérének függvényében a befogadó sokszor azt az információt fogadta el igaznak, amit az adott hír cáfolni igyekezett, vagy éppen azt kérdőjelezte meg, amit az magabiztosan állított. A hírek igazságértékének megítélését nagyban befolyásolta a vágyvezérelt gondolkodás is. A naplóbejegyzések elemzése emellett azt is mutatja, hogy a személyközi kommunikáció hitelesebb volt, mint a tömegkommunikáció: a felhasználók sokszor inkább hittek ismerőseik szóbeli információinak, mint a médiának. A különböző értelmezési stratégiák gyakran – de nem minden esetben – a felekezeti hovatartozás mintáit követték; a zsidóként számontartott hallgatók nagy terjedelemben foglalkoztak a gázkamrák kérdésével, míg a keresztények alig ejtettek szót róluk. A naplók elemzéséből kiderül az is, hogy más volt értesülni a gázkamrákról szóló hírekről és más megérteni a gázkamrák valóságát: a felfoghatatlant sokan nem tudták befogadni.

Kunt gazdagon dokumentált, szaktudományos eszköztárra támaszkodó, mégis közérthetően megfogalmazott könyve számos eddig ismeretlen részletet tár fel. Módszertanilag gondos, informatív, ugyanakkor szomorú olvasmány. Kritikaként talán az vethető fel vele szemben, hogy a szerző egyaránt propagandának nevezi a BBC és a magyar sajtó tudósításait. Az kétségtelen, hogy a háború éveiben a BBC a brit külügyminisztérium szoros felügyelete alatt működött, az üzeneteket pedig gondosan cenzúrázta. Ám az angol rádió visszafogott, tárgyilagos, emberséges és többnyire az igazságot kimondó adásait és a magyar sajtó gyomorforogató stílusú, elfogult, embertelen és nemegyszer hazug tudósításait csak funkcionális szempontból lehet indokolt egymással szembeállítani. A propagandát nemcsak az üzenetek terjesztésének célja és módja, hanem az üzenetek tartalma is definiálja.

A szép kidolgozású kötet olvasását megnehezíti, hogy a forráshivatkozások és a magyarázatok végjegyzetekben állnak, különálló bibliográfia pedig nem szerepel benne. (Kunt Gergely: *Az Auschwitz-kód. Információ és dezinformáció 1944-ben*, Jaffa Kiadó, Budapest, 2025, 247 oldal, 5499 forint.)